

Nadirşah'ın 1738-1739 Hindistan Seferi ve Sonuçları

Tahir SEVİNÇ*

ÖZET

1736 yılında İran tahtına geçen Nadir Şah, Afganistan'ı ele geçirerek Hindistan'ı fethetmeyi düşünmüştü. 1736 Kasım'ında seksen bin kişilik süvari ordusu ile hareket ederek Şubat 1737'de Kandahar'ı fethetmişti. Uzun bir hazırlık safhasından sonra 10 Mayıs 1738'de de Afganistan'ı Hint kıtasına bağlayan Gazne'yi ele geçirmişti. O, sırasıyla Celalabad, Peşaver ve Lahor'u ele geçirdikten sonra Delhi'ye doğru ilerlerken Hint-Türk (Gürkanlı) hükümdarı Muhammet Şah'ın ordusu ile 14 Şubat 1739'da karşılaşmış ve onu mağlup ederek Hindistan'ı hakimiyeti altına almıştı. Hindistan seferi sonunda bol ganimet ve büyük bir zaferle ülkesine dönen Nadir Şah, Osmanlı Devleti'nin tepkisinden çekindiği için İstanbul'a hemen elçiler göndermişti. İran elçileri Osmanlı hükümeti tarafından Bağdat'tan itibaren karşılanarak İstanbul'da ağırlandıktan sonra tekrar ülkesine gönderilmişti.

Nadir Şah karşısında yenilgiye uğrayan Gürkanlı hükümdarı Muhammet Şah da İran'a karşı Osmanlı Devleti'nden yardım istemek amacı ile Ataullah Efendi isminde elçisini İstanbul'a göndermişti. Hindistan elçisi Osmanlı hükümeti tarafından ağırlanıp gerekli diplomatik görüşmelerden sonra Salim Efendi adında Osmanlı elçisi ile Eylül 1744'de Hindistan'a gönderilmişti. Salim Efendi, Hindistan'a giderken vefat etmek üzere iken görevi yanında bulunan Yusuf Ağa'ya devretmişti. Yusuf Ağa, Hindistan'daki görevini yerine getirmiş ve altı yıl Hindistan'da kaldıktan sonra 1749'da İstanbul'a dönmüştü.

***Anahtar Kelimeler:** Nadir Şah, Hindistan Seferi, Osmanlı Devleti ve Gürkanlı Devleti*

Nadirsah's 1738-39 Indian Campaign And Its Results

ABSTRACT

Nader Shah who rose power in 1736 thought to conquer India by invading Afghanistan. Having a big army with eighty thousand troopers at his disposal he set off for Kandahar in November 1736, he conquered Kandahar in February 1737. In May 10, 1738, after a long preparation phase, he invaded Ghazni that connects Afghanistan to Indian Continent. By conquering Celalabad, Peshawar and Lahore one after the other, he advanced into the Delhi. Nader Shah had a war with the army of Muhammad Shah in February 14, 1739 and entered India by defeating him. After his return with the heavy booty and the great victory, he immediately sent his delegates to Istanbul by refraining from the Ottoman Empire. Iranian delegates were welcomed in Baghdad, hosted in Istanbul and then sent back to their land.

The Mughal emperor Muhammad Shah, who had been defeated by Nader Shah, also sent his delegate named Ataullah Efendi to Istanbul to ask for help against Iran. After hosting the Indian delegate and making the necessary meetings, in September 1744 he was sent to India with the Ottoman delegate named Salim Efendi. Salim Efendi passed the baton to Yusuf

---

* Dr., Beyceğiz Mab. Kimyager Sok. Evim Apt. 9/13, Fatih-İstanbul, sevin.tabir@gmail.com

Agha when he was in his deathbed. Yusuf Agha had performed his duty for six years in India and afterwards he turned back to Istanbul in 1749.

Keywords: *Nader Shah, India Company, Ottoman Empire and Gurkanlı Empire*

Giriş

Aslen Horasanlı olan Nadir Şah 1687 yılında dünyaya gelmiş idi. Gençliğinde cesareti sayesinde kendisine tabi adamların sayısı altı bini bulmuş idi. 1730 yılında İsfahan'a giderek Afganları buradan çıkarmış ve III. Şah Tahmasb'ın veziri ve güvenilebilir komutanlarından biri olmuştu. 1732 yılında Şah Tahmasb'ı ıskatla onun sekiz aylık oğlu Şah Abbas'ı tahta geçirmiş ve bir süre sonra da yönetimi devralmıştı¹. 1736 yılında Şah Abbas'ın vefatıyla yönetimi tamamen ele geçirmişti. Kendi zamanında İran'ı büyük bir devlet haline getirmek istediğinden Doğuya doğru yönelerek Afganistan yoluyla Hindistan'ı fethetmeyi düşünmüştü².

1736 yılı başlarında, Osmanlı Devleti ile başlayan barış görüşmeleri ile batıdan gelebilecek tehditleri ortadan kaldırmıştı. Bu sırada Osmanlı-Rus-Avusturya savaşı patlak verdiğinden, batı yönünde kendini güven içinde hissedip doğuda Kandahar üzerine yürümeye karar vermişti³. Kandahar bölgesinde Mir Mahmut'un kardeşi Hüseyin Han idaresinde müstakil olarak yaşayan Gılzaylar, bu bölgede huzursuzluk çıkarmaktaydılar. Nadir Şah Gılzaylar'ı kontrol altına almak isterken, Gılzaylar da sıkıştıkları zaman Hindistan topraklarına sığınmaktaydılar⁴. Nadir Şah kendisini bir hayli meşgul eden Gılzaylar'ı itaat altına alıp, İran'ın eski sınırlarına tekrar ulaşmak istemişti. Doğu seferi için hazırlıklarını tamamlayan Nadir Şah, Kasım 1736'da 80.000 kişilik süvari ordusu ile İsfahan'dan hareketle Kirman ve Sistan yoluyla Kandahar üzerine yürümüştü. Aralık 1736'da Kirman'a varmış, burada birkaç gün konakladıktan sonra Sistan'a doğru ilerlemişti. 3 Şubat 1737'de Sistan-Kandahar sınırına ulaşmıştı. Kandahar Kalesi önlerine gelen Nadir Şah, karargahını şehrin doğusunda kurup kaleyi kuşatmıştı. Bir yıl süren bir kuşatmayı müteakip, Kabil ve Mekran ile birlikte yabancıların kuzeyden Hindistan'a geçmelerine imkan tanıyan bu stratejik merkezi ele geçirmişti⁵. Kandahar'a girince kendisini aylarca uğraştıran bu şehri yıktırılmış, şehir yakınlarında inşa ettirdiği "Nadirabad"ı Kandahar eyaletinin merkezi yapmıştı. Bu eyalette bulunan Abdaliler'e iyi davranarak onları ordusuna almıştı. Zira Nadir Şah, Kandahar'a yürümeden, daha İsfahan'da iken Türk-Hint (Gürkanlı) Hükümdarı Muhammed Şah'a elçiler göndererek Batı Afganistan'ın hakimiyeti için mücadele eden Abdaliler'e karşı Gılzaylar'ın himaye edilmemesini istemişti. Ancak gönderilen elçilerden haber alamamıştı. Bunun üzerine Afganistan'ın

¹Olgun-Mehmet Tahir el-Mevlevi, *Hind'in Moğol Hükümdarları ve Nadirşah*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüdai Efendi bölümü, nr.1101-003, Trabzon, 1329, s.85.

²Hans Robert Roemer, *Persien Auf Dem Weg In Die Neuzeit (Iransche Geschichte Von 1350-1750)*, Beirut 1989, s.384-85.

³S. J. H.Hosten, "Daniel Mogine, a forgotten Swiss adventurer in Hindustan", *The Islamic World In Foreign Travel Accounts*, 78, Frankfurt 1997, s.48.

⁴Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2000, s.366.

⁵Donald N.Wilber, *Four Hundred Forty-six Kings of Iran*, Tehran 1972, s.88.

zaptı için Gılzaylar'ın sınırı ihlal etmelerini ileri sürmüştü. O da geçmiş fatihlerden Gazneli Mahmut, Cengiz, Timur⁶ ve Babür Şah gibi güneye inen yolların düğüm noktasını oluşturan Afganistan'ı ele geçirerek Hindistan'ı fethetmeyi düşünmüştü. Hindistan'ın efsanevi zenginliklerinin yanı sıra kendisinden önceki hükümdarların bu ülkeye yaptıkları seferlerle şöhretlerinin ölümsüzleştiği düşüncesi, onu böyle bir sefere sevk etmişti⁷. Ayrıca İran, Osmanlı Devleti ile yaptığı uzun savaşlar nedeni ile ekonomik bir çöküntü içerisine girmişti. Bu nedenle Hindistan seferiyle hem halkın refah seviyesini yükseltecek, hem de dönüşte Osmanlı Devleti ile mücadele için yeterli kaynağa ulaşmış olacaktı. Bu amaçla Hindistan'ın ele geçirip boşalan hazinesini tekrar doldurmayı amaçlamıştı⁸. Nihayet 10 Mayıs 1738'de Nadirabad'dan harekete geçen Nadir Şah, önce Afganistan'ı Hint kıtasına bağlayan Gazne'yi, sonra Kabil'i kontrol altına almıştı. Böylece Gılzaylar'ı iyice sindirdiği gibi, jeopolitik olarak Afganistan'ı Hindistan'dan ayırmıştı. Böylece tarihin en eski zamanlarından beri Orta Asya, Hindistan ve Orta Doğu'yu birbirine bağlayan Afganistan'ı ele geçirip Hindistan'a yönelişini daha belirgin hale getirmişti.

1. Nadir Şah'ın Hindistan'ı (Gürkanlı Devleti) Fethi

Timur'un torunlarından Zahir-al Din Muhammed Babur, Orta Asya'da 1494 yılında henüz on bir yaşında iken babasının ölümü üzerine tahta geçmişti. Ağır şartlar altında akrabaları ve kumandanları ile uğraşırken, Özbek Hanı Şibani'ye mağlup olup Taşkent'e çekilmişti. Başarısızlıklara rağmen Babur, maiyetine topladığı Türk ve Moğollardan oluşan kuvvetli bir ordu ile 1504 yılında Hindikuş Dağları'nı aşarak Kabil'i ele geçirmişti. Hindikuş ile Gazne arasındaki toprakları asker ve kumandanlara taksim ettiği gibi, Özbek istilası sonunda Semerkant, Hisar ve Fergane'den gelenleri de bu topraklara yerleştirmişti. Babur Şah, bu suretle Hind İmparatorluğu'nun temelini, Hind istilası için çok müsait olan Kabil'de kurmuştu. 1505 yılında Sind Nehri kıyılarına kadar ilerleyerek padişah unvanını almış ve Timurular hanedanının lideri olmuştu. Sünni olmasına rağmen, Mâverâünnehr bölgesini ele geçirmede kendisine yardım eden Safevi hükümdarı Şah İsmail'e tabi hale gelmişti (1511). Dört yıl sonra 15 Şubat 1519 tarihinde Hindistan'da Seyhun, Sind ve Belucistan'ı içine alan bölgeyi ele geçirmişti. 21 Nisan 1526 yılında Banipap'ta Hind Hükümdarı İbrahim Ludi'yi yenerek Hind-Türk hükümdarlığının temelini atmıştı⁹. 1537 yılında ölünceye kadar her geçen gün Hindistan'daki ağırlığını biraz daha artırarak bölgeye hakim olmuştu¹⁰. Babür Şah'tan sonra Türklerin Hindistan'daki hakimiyetleri 1707 yılına kadar devam etmişti¹¹. Son

⁶ 1397 yılında başlayan ve 1399 yılında sonra eren Timur'un Hindistan seferi için bk. Salim Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", *Türkler*, VIII, Ankara 2002, s.716-17.

⁷ Mübarek Galib, *Hindistan'da Türk Hükümdarlar*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmet Efendi Bölümü, nr.0000 122-002, s.1

⁸ V. Minorsky, "Nadir", *İA*, İkmal eden Münir Aktepe, Eskişehir 2001, s.25.

⁹ M.Long Worth Dames, "Hindistan", *İA*, V/1, Eskişehir 1997, s.521; Azmi Özcan, "Osmanlı Bâbürlü Devleti Arasındaki İlişkiler", *Türkler*, VIII, s.761.

¹⁰ M. Fuat Köprülü, "Babur", *İA*, Eskişehir 2001, s.180-83; U.N. Day, "Malwa", *Comprehensive History of India*, New Delhi 1982, s.935.

¹¹ Galib, *Türk Hükümdarlar*, s.45.

güçlü hükümdar Avrangzib zamanında devletin sınırları Kabil'den Bengal Körfezi'ne kadar uzanmıştı. Özellikle Hindistan bu tarihe kadar devletin sınırları dışında iken güneydeki Hint kale ve şehirlerini alarak Hindistan içlerine kadar girmişti. Ancak 1707 yılında onun ölümünden sonra devlet iyice zayıflayarak çöküş emareleri belirmeye başlamıştı¹². Onun yerine geçen halefleri zamanında durum daha da kötüleşmişti. Ondan sonra tahta çıkan Bahadur Şah (1707-1712) nazik ve yumuşak huylu, Cihandar Şah (1712-1713) kötü ahlaklı, Farruhsiyar (1713-1719) zamanında ise devlet oldukça zayıf bir durumda idi¹³. 1719 yılında hükümdar olan Muhammet Şah döneminde başarılı bir yönetim sergilenmediği gibi, kadınlar devlet yönetiminde nüfuz sahibi olmaya başlamışlardı. 1725 yılında çeşitli iç entrikalar neticesinde Gürkanlı ve Haydarabad Devleti olmak üzere ikiye ayrılmış ve yerli Marata akınlarıyla da iyice yıpranmıştı¹⁴.

Merkezi hükümetin zayıflığı, saraydaki hizipleşmeler, sınır eyaletlerinde gerekli savunma tedbirlerinin alınmaması gibi sebepler, Nadir Şah'ın işini büyük ölçüde kolaylaştırmıştı¹⁵. Kabil'den Hindistan'a yürüyen Nadir Şah, sırasıyla Celalabad, Peşaver ve Lahor'u güçlük çekmeden ele geçirmişti. 26 Şevval 1151 (6 Şubat 1739)'da Lahor'dan hareket eden Nadir Şah, 7 Zilkade 1151 (16 Şubat 1739) tarihinde Hindistan hududuna varmıştı. Onun Hindistan'a geldiğini duyan Gürkanlı Hükümdarı Muhammet Şah, hemen bütün ülke sathında asker toplamaya başlamıştı. Nadir Şah Muhammet Şahın ordusu hakkında bilgi toplayarak, Gürkanlı Devleti ordusunun çok kalabalık seçkin askerler ile muharebede kullanılmak üzere 2000 fil ile çok sayıda top ve çeşitli muharebe malzemesine sahip olduğunu öğrenmişti. Nadir Şah yirmi beş fersah ilerleyerek Kernal adı mahalle gelmişti. Burada bulunan Feyz Irmağı kıyısında oturağa geçip, top arabalarını zincirlerle bağlayıp etrafını kuşatarak muharebeye hazır hale gelmişti. Nehirden geçişleri engellemek için nehir tarafını askerlerle kuşatırken, Muhammet Şah'ın ordusu hakkında bilgi sahibi olmak için altı bin seçkin askerini keşfe gönderdi. 8 Zilkade 1151 (17 Şubat 1739)'da Hindistan sınırındaki ordusunun başına geçen Nadir Şah ordusu ile beraber hareket ederek 12 Fersah mesafede Raca Yolu adlı yerde konakladıktan sonra 9 Zilkade (18 Şubat)'da sekiz fersah ileride bulunan Atbala Kasabası'na varmıştı. Bu kasabada iken Hint ordusunun otuz fersahlık mesafede bulunduğunu haber aldığından, Şah Mirza oğlunu bu kasabaya bırakıp, Çarhacıbaşı Afşarlı Fetih Ali'yi Harem kethüdası olarak tayin edip ve yanına da iyi askerlerini muhafız olarak bırakmıştı. 10 Zilkade (19 Şubat)'da Atabala Kasabasından hareket eden Nadir Şah on beş fersah yürüdükten sonra Şah-abad adlı yerde konaklamıştı. Birkaç gün önce Muhammet Şah'ın ordusunu keşif için önden gönderdiği asker ve ulaklar Feyz Irmağı'nın kenarına yakın ormanlık alanda kendilerini gizleyerek, akşam olunca oradaki çadırlara girip bulunan askerlerden bir kısmını öldürüp eşyalarını

¹² Percy Sykes, *A History of Persia*, London 1930, s.258.

¹³ H.H. Dodwell, "Hind-Türk İmparatorluğu", *İA*, V, İstanbul, 1950, s.502.

¹⁴ William Irvine, *The Army Of The Indian Moghuls*, 1985, s.185; Jadunath Sarkar, "Aurangzib", *History of India*, Cambridge 1937, s.291. Yerli Marata akınları Gurkanlı Devleti sınırlarını iyice kuşatıp zor durumda bıraktığından Muhammet Şah 11 Şubat 1738'de onlarla bir anlaşma yapmak zorunda kalmış ve onlara Nerbudda ve Kumbul arasında bulunan Narva'nın tamamını vereceğine dair söz vermişti. Bk. Henry George Briggs, *The Nizam*, I, Delhi 1985, s.47-48.

¹⁵ Sykes, *History of Persia*, s.258-59; Galib, *Türk Hükümdarlar*, s.45.

yağmaladıktan sonra ormana geri dönmüşlerdi. 11 Zilkade (20 Şubat)'da Taniser adlı yerden sekiz fersah mesafedeki Azim-abad'a gelerek yanlarında esir olarak getirdikleri birkaç esir Hint askerini Nadir Şah'ın huzuruna çıkardılar. Bu esirlerin sorguları neticesinde Muhammet Şah'ın büyük bir ordu ile bol miktarda cephanesinin bulunduğu teyit edilmişti. Bunun üzerine karavulları önden gönderen Nadir Şah, Muhammet Şah'ın ordugahı olan Kernal'in, Azim-abad'a altı fersah mesafede olduğunu; bu yolun dört fersahlık mesafesinin tamamen ormanlık, geriye kalan iki fersahlık mesafenin ise açık bir alan olduğunu öğrenmişti. Bu bilgilerden ordusunu iki kola ayırıp, bir kolu Muhammet Şah'ın ordusunun üzerine Sind (İndus)'a gönderirken, 12 Zilkade (21 Şubat)'da kendisinin başında bulunduğu ordu ise Şah-abaddan kalkarak on iki fersah mesafede Taniser adlı yerde konağa geçti. 13 Zilkade (22 Şubat)'da ordusu ve toplarla Cihanabad¹⁶ (Delhi) Kalesi önüne gelerek kaleyi kuşatarak fetihten sonra, 14 Zilkade (23 Şubat)'da Feyz Irmağı'ndan Muhammet Şah'ın ordusuna iki fersah mesafede geniş ve açık bir sahrada ordugahını kurmuş, otağını ise Hind askerlerini görebileceği bir yere yerleştirmişti. Akşam vakti keşfe çıkan askerlerinin verdiği bilgiler doğrultusunda Muhammet Şah'ın 40.000 askeri ile oldukça fazla cephane ve topa sahip olduğu anlaşılmıştı. Ayrıca Muhammet Şah'a yardım için geriden gelen askerler olup bunların Paniyet adlı yerde konakladıkları sırada bir grup karavul ormanlık alandan baskın düzenleyerek bir kaçışını esir alıp Nadir Şah'ın huzuruna çıkardılar. Akşam Nadir Şah'ın otağında bir toplantı yapılarak, toplantıda Hint ordusunun açık bir alana çekilmesi ve bir meydan muharebesi yapılması konusunda karar alındı. 15 Zilkade 1151 (24 Şubat 1739)'da hareket düzeni alan Nadir Şah'ın ordusu Cihanabad'a yakın Feyz Irmağı kenarına gidilerek Derya-yı Çula bir buçuk fersah mesafelik yerde konağa geçerek ordusunu üç kola ayıran Nadir Şah, bir kolun başına oğlu Nasrullah Mirza'yı geçirmişti. Muhammet Şah'ın ordusu da bir süre sonra sipah saları komutasında filler, toplar ve askerleriyle bu sahraya gelerek İran ordusuna yarım fersah mesafede alaylarını kurmuşlardı. Bu tam da Nadir Şah'ın istediği bir durum olup Hind ordusu ormanlık alandan açık sahraya inmişti¹⁷. Nadir Şah ordusu ile muharebe düzeni alarak harekete geçmiş, Muhammet Şah'ın payitahtına bağlayan yolu da kesmişti. Cihanâbâd'a (40 fersah-60 mil) 115 km uzaklıktaki Karnal Ovası'nda 24 Şubat 1739'da yapılan meydan muharebesinde 3-4 saat içerisinde yeni kuvvetlerle takviye edilemeyen Gürkanlı ordusunu yenilgiye uğratmıştı¹⁸. Yardım için Muhammet Şah'ın oğlu Saadet Han 13.000 kişilik kuvvetle babasına yetişmeye çalışırken, İran ordusundan 6000 kişilik Kürt kuvveti yağma ve çapul yaptığı için gücünü ikiye bölerek bir kısmını babasının yardımına gönderirken, kendisi de bunların

---

¹⁶Hindistan'ın en eski şehirlerinden olup iki bin beş yüz yıllık geçmişi bulunan Dehli, Türk hükümdarlardan Şah Cihanabad tarafından tesis edildiğinden Cihanaabad adını almış ve Hintliler tarafından bu ad çok sık kullanılmıştır. Bk. Selânikli Tefrik, *Musavver Hindistan Taribi*, Millet Kütüphanesi AE.trh 881, İstanbul 1318, s.28.

¹⁷El-Hacibi, *Nadir Şah Taribi Tercümesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, nr. 2179, 1249, vr.183a-b, 184a.

¹⁸Wilber, *King of Iran*, s.88; Minorsky, "Nadir", s.25.

üzerine yönelmişti. Ancak o da babası gibi yenilerek esir edilmişti¹⁹. Bu savaşta Muhammet Şah'ın kırk bin askeri telef olurken, kardeşi Muzaffer Kağan, oğulları Muhterem ve Ali Hamit Kağan ile beraber bir çok komutan ve askeri de esir edilmişti²⁰. Muhammet Şah ordusunun yenilip, yardım alamayacağını anlayınca kendi otağının dört bir yanına hendekler kazdırıp etrafına toplar dizdirmişti. Bu durumu haber alan Nadir Şah, askerlerinden iyi olanları Muhammet Şah'ın ele geçirilmesi için görevlendirerek onun firarının önüne geçmek için de bütün yolların tutulmasını emretmiş; ancak o hazine ve tahtını da bırakarak firar etmişti²¹. Savaş meydanında bulunan bütün cephane ve hazinesi de ele geçirilen Muhammet Şah bozgununda üç gün sonra teslim oldu²². Nadir Şah bu zaferden sonra Muhammed Şah ile birlikte 8 Mart 1739'da 20.000 atlı askerin başında kır bir at üzerinde büyük bir debdebe ile Dehli'ye girmiş ve Şah Cihan'ın yaptırdığı saraya (Kala-i Mualla) yerleşmişti²³. Muhammet Şah'a tabi sancak beyleri ve alay beyleri de gelerek kendisine itaatlerini bildirmişlerdi²⁴. Burada Nadir Şah'ın adına hutbe okunarak para kesilmişti. Ordu ganimet toplama işine başlayarak, Nadir Şah'ın Dehli'yi terk etmesine kadar devam etti. Afşar kabilesine mensup olan Nadir Şah, kendisi gibi bir Türkmen beyi olup Timur'un soyundan gelen Muhammet Şah'ı affederek 12 Mayıs 1739 (3 Safer 1152)'de kendisine bağlı kalması şartı ile Dehli'de büyük bir mecliste onun hükümdarlığını kabul etti²⁵. Muhammet Şah, şükran borcu olarak İndus Nehri'nin kuzeyinde bulunan bütün eyaletleri Nadir Şah'a bırakmak zorunda kalmıştı. Böylece İran'ın sınırları Sind (İndus) Nehri'ne kadar genişlemişti. 26 Zilhicce 1151 (6 Nisan 1739) günü Nadir Şah, ikinci oğlu Nasrullah Mirza'yı Türk sülalesinden Cihan Şah'ın üçüncü oğlu Murat Bakşi'nin kızı ile evlendirip görkemli bir düğünle Hindistan'daki hakimiyetini pekiştirmeye çalışmıştı²⁶. Gürkanlı Hükümdarı Muhammet Şah ile bir anlaşma imzalayarak, Osmanlı hükümdarı ile karşılıklı mektuplaşma yapılmamasını bir madde olarak da anlaşmaya ilave ettirmişti²⁷.

¹⁹ Sykes, *History of Persia*, s.260. Minorsky ise Saadet Han'ın bir Horasanlı olduğunu, aslında onun henüz savaş başlamamışken Oudh Eyaleti'nden askerleri ile Muhammet Şah'ın yardıma geldiğini söyler. Bk. "Nadir", s.25.

²⁰ Hohn Dowson, "History of India", *Islamic Geography*, 276, Frankfurt 1997, s.82-84.

²¹ El-Hacibi, *Nadir Şah Tercümesi*, vr.186a.

²² BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, 8, s.33. Mehmet olgun Gurkanlı Hükümdarı Muhammet Şah'ın Nadir Şah tarafından Dehli'ye girildikten sonra esir ettiğini söyler. Bk. *Hind'in ve Moğol'un Hükümdarı*, s.86. Bir başka kaynak Muhammet Şah'ın ordusunun 200.000 civarında olduğunu, buna rağmen yenildiğini söyler. Bk. Wİlber, *Kings of Iran*, s.88. Elhacibi ise Muhammet Şah'ın ordusunun mevcudunun 300.000 olduğunu söyler. Bk. *Nadir Şah Tercümesi*, vr.183a-b.

²³ Merçil, *Müslüman Türk Devletleri*, s.366.

²⁴ BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, 8, s.33.

²⁵ "Bu hayır hevâ-hâh Türkmân olub ve pâdişâh-ı müşârün-ileyh dahi Türkmâniye ve silsile-i Gurkaniye'den idiler. Eyalet ve cibâliyet-i Hindistan pâdişâhlığı kemâ-kân şah ve alacan-ı müşârün-ileyhe tefvîz ve hutbe ve sikkeyi yine kendi nâmına hâvî eyleyerek..." bk. BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, 8, 18 Muharrem 1154(5 Nisan 1741). s.33.

²⁶ Ernst S. Tucker, *Nadir Shah's for Legitimacy in Post-Safavid Iran*, Amerika (Florida) 2006, s.63; Sykes, *History of Persia*, s.262 ; Dowson, "History of India", s.89; Minorsky, "Nadir", s.25.

²⁷ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, Ankara 1995, s.299-300.

Bu sefer sonucunda Nadir Şah, Hindistan'ın doğal zenginliklerini, fillerden oluşan hayvanlarını ve pek çok kıymetli eşyasını ele geçirmişti²⁸. Bunlar arasında 500.000 altın ve 800.000 gümüş olmak üzere toplam 6000.000 rupi var idi. Ayrıca elde edilen mücevherler arasında meşhur Küh-i nur pırlantası ile Ta'us tahtı da bulunmaktaydı. Onun elde ettiği değerli eşyaların toplam kıymeti 500.000.000 rupiyi bulmuştu. Ele geçirilen altın ve gümüş para bir deveye yüklenecek kadar çoktu. 175 ve 195 kıraat ağırlığında olan pembe bir elmas da bunun cabası idi²⁹. Bu sefer sonunda askerlere büyük miktarda ihсанlar dağıttığı gibi, İran halkını da üç yıl vergiden muaf tutmuştu. Hindistan'da 57 gün kaldıktan sonra 1 Ramazan 1152 (2 Aralık 1739)'da beraberinde yüklü miktarda servetle Dehli'den ayrılan Nadir Avşar, Kabil'e varmıştı. Ancak o, birdenbire geri dönerek Sind Hükümdarı Hüda-Yar Han Abbasi'ye karşı harekete geçmişti. Bangaş-Larkana ve Şahdadpur üzerinden İndüs'ün güneyinde bulunan çöle girerek, Bombay Eyaleti'ndeki Tar ve Parkar'ın kuzeyinde Umarkot'a kapanmış bulunan Huda-Yar'ı mağlup etmişti. Hindistan'daki toprakları üç eyalete taksim ettikten sonra Sivi ve Şal üzerinden 7 Safer 1153 (5 Mayıs 1740)'ta Nadirabad'a ulaşmıştı³⁰.

Nadir Şah'ın Hindistan'a girdiği ve Gürkan Hükümdarını mağlup ettiği haberi, hemen o bölgede bulunan bazı Osmanlı tüccar ve gemicileri tarafından hükümete bildirildiği gibi, Hindistan'ın bazı bölgelerindeki mahalli idareci ve beyler tarafından da bu haber doğrulanarak İstanbul'a ulaştırılmıştı³¹.

2.Hindistan Seferi'nin Sonuçları

Nadir Şah, Hindistan seferi sonunda ününü tüm dünyaya yaydığı gibi, ülkesinin sınırlarını genişleterek bol miktarda ganimetle İran'a dönmüştü³². O, Sünni bir Türk devleti olan Gürkanlılar'ı kendisine bağlamış ve bu devletin hükümdarından bir daha Osmanlı Devleti'ne elçi göndermemesi konusunda teminat almıştı. Bütün bunlar dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin tepkisini çekmemek, var olan problemlerin çözümü için diplomatik müzakerelerde bulunmak üzere İstanbul'a elçiler göndermişti. Hint seferi neticesinde İran karşısında zor duruma düşen Gürkanlı Hükümdarı Muhammet Şah ise İran'a karşı Osmanlı Devleti ile bir ittifak kurmak isteyerek ilişkilerini geliştirmeyi düşünmüştü³³.

a- Osmanlı-İran İlişkileri

Nadir Şah, Hint seferi ile Sünni bir Türk devletine saldırdığından, Osmanlı Devleti'nin tepkisinden çekinmiş ve gelecek muhtemel bir tepkiyi önceden yumuşatmak ve Osmanlı ve İran devletleri arasında var olan problemlerin çözümü için barış

²⁸ H.Hosten, "a forgotten Swiss adveturer in Hindustan", s.49; Dowson, "History of India", s.92.

²⁹ Minorsky, "Nadir", s.25. Bir başka kaynak ise onun Hind-Türk (Timur) Devleti'nden elde ettiği gelirin toplamının 87.500.000 paunt olduğunu söyler. Bk. Wilber, *King of Iran*, s.89.

³⁰ Minorsky, "Nadir", s.25-26; Dowson, "History of India", s.92.

³¹ BOA, *Hatt-ı Hümayun*, 6/184, 24 Safer 1152 (2 Haziran 1739).

³² Sykes, *History of Persia*, s.262.

³³ *Şem'i dâni-şâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi, Mür'î't-Tevârih*, Hazırlayan Münir Aktepe, İstanbul 1976, s.114.

görüşmelerini devam ettirmek için Ali Han adında bir elçi göndermişti. Gönderilen elçi, Sivas'tan İstanbul'a gelirken gözünden hastalanmış, bunun üzerine Hacı Han adında yeni bir elçiyi görevlendirmişti. Elçi ile beraber Hindistan zaferini anlatmak için bir mektupla beraber dokuz fil ile Hindistan'dan getirilen değerli hediyeleri Osmanlı padişahına göndermişti³⁴.

İran elçisinin Osmanlı sınırına yaklaştığı haberi üzerine, hükümet tarafından gerekli hazırlıklar yapılmıştı. İran elçisi Bağdat'a varduktan sonra Raka ve Halep üzerinden Anadolu'nun orta kolunu takip ederek İstanbul'a doğru yola çıkmıştı³⁵. Elçinin bütün ihtiyaçlarının temini için eski Divan Baş çavuşlarından Derviş Mehmet³⁶ mihmandar olarak görevlendirilmişti³⁷. Divan çavuşuna bu hususta yardım için eyalet valileri görevlendirilmişti³⁸.

İran elçisi Hacı Han 3000 kişilik kalabalık maiyeti ile 1 Receb 1153/ 22 Eylül 1740 tarihinde Osmanlı-İran sınırından itibaren karşılanarak Bağdat'a getirilmişti. Burada devletin büyüklüğünü yansıtmaya için Bağdat Valisi tarafından on bin kişilik eyalet kuvveti ile bir karşılama töreni düzenlenmişti³⁹. İran elçisi Bağdat'tan hareketle Diyarbekir'e, oradan Urfa'ya, buradan Halep'e ve daha sonra İstanbul'a doğru yola

³⁴ "Hâlâ fermân-ı memâlik-i İran olan Nadirşah cenâbının oğlu i'timâdü'l-devlesi olan Nasrullâh Mirzâ'dan makam-ı sadâret-i azimeye isâl Fârisî mektûbdur: " İran Elçisi Ali Hân illet arz olup sâhib-i farâş olmuş idi... Hacı Hân çarhacı-bâşı emr-i ferman ve tayin olunup, girân muhabbet-i şehin-şâhi zillilâh-ı İslâm-penâh, zillilâh-ı mülkünü ser-kâr-ı hilâf-tarının bezgân-ı şeref mekânı için irsâl olundu... Bir zinciri fil Hindistan hediyesi idi. İrsâl olundu. İki devlet beyinde hayr-ı hevâ iktizâsıyla ... Bu esnada şol hedâyâ dokuz zincir fil ile taraf-ı be emr-i şerîf ... Bir sîm-i hediye, Hindistan padişahının zillâh-ı İslâm-penâh ..." Bk. *BOA, Hatt-ı Hümayun*, 4/134, 19 M 1154 (6 Nisan 1741) ; *Nâme-i Hümayun Defteri*, 8, s.34. İran elçisinin getirdiği Hind hediyeleri için ayrıca bk. *BOA, Hatt-ı Hümayun*, 5/177.

³⁵ Vak'anüvisi Subhî Mehmet Efendi, *Subhî Tarihi (Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, Haz. Mesut Aydın, İstanbul 2007, s.672-73.

³⁶ İran elçisine mihmandar tayin edilen Derviş Mehmet Ağa İstanbul Ağası iken 1122 (1710)'de İzmit Mutasarrıfı olduysa da 1127 Ramazan'ında (Ağustos 1715) tekrar kapıcıbaşlıkla Mora tahrir memuru ve senelerce İran'da Mir-i alem yapıldı. 1138 Ramazanında (Mayıs 1726) takti-i hudud için Şirvan'a gidip 1140 (1727)'ta orada iken sipahiler ağası olmuş idi. 1149 (1736)'da çavuşbaşı olarak 1153 RA (Haziran 1740)'de İran elçisine mihmandar tayin edildikten sonra vefat etmişti. Mehmet Süreyyâ, *Sicill-i Osmani (Tezkiye-i Meşâbir-i Osmâniyye)*, Yay. Haz. Mustafa Keskin-Ayhan Öztürk-Ramazan Tosun, II, İstanbul 1996, s.365.

³⁷ "Dergâh-ı muallâ kapıcıbaşlarından sabık Divân-ı hümayunum çavuş-bâşı olub İran Şahı tarafına devlet-i âliyle mukaddemâ mihmân-dâr ta'yin olunan Derviş Mehmet dâme mecdühûya hüküm ki: " Sen ki mihmân-dâr-ı mûmâ-ileyhsin mihmân-dârlık emr-i şerîfime sana tevcih olunub ricâl-i devlet-i âliyemin istikamet-i şîâr hadame-i saltanat-ı seniyesinin ve berât-ı medârlarından tevcihinden gayrı devlet-i hümayunumda çavuş-başlık emânetinde refât ta'yin ve emek-dâr ve sadaâkat ile hüsn-i sülûk ve hareket olub... Bundan böyle dâhî senden husus-u mezbûre me'mûriyetin ve sana olan i'timâd-ı hümayunum üzere ... Telhis-i hümayunum vardıkta şâh-ı sefir-i mezbûru alıp fermânım olduğu üzere ser-hadd-ı maksûrdan Raka, Halep ve Karaman üzerlerinden Âstâne-i âliyeme isal ve tarafından beriki verilen ahkâm-ı şerîf mücibince iktizâ iden yerlerde nüzûl ve sana verilen istikamet mücibince zehayir ve lâzıme, kusûr ve tekasil ve sair muvas-ceheleri ikrâm ve hazır eylesin" bk. *BOA, MD*, 147, H.656, s.166-67, Evail-i R 1153 (27 Mayıs 1740).

³⁸ Karaman Valisi Vezir Ebubekir Paşa'ya yazılan Evahir-i R 1153 tarihli hüküm. Bk. *BOA, MD*, 147, h.735, s.791. Bu fermandan birer suret de Halep Valisi Vezir Yusuf Paşa ile Adana Valisi Vezir Osman Paşa'ya gönderilmişti. Bk. *BOA, MD*, 147, H.736-737, s.191.

³⁹ Şem'dânî-zâde, *Mür'it-tevârih*, I, s.102. Hammer İran elçisinin maiyeti ve yanında bulunan muhafızları ile beraber dört-beş bin civarında olduğunu söyler. Bk. Par J. De Hammer, *Histoire de L'Empire Ottoman (1739-1757)*, XV, Paris 1839, s.56.

çıkmişti. Güzergah boyunca elçi ve maiyetinin bütün ihtiyacı merkezden gönderilen çavuşbaşı⁴⁰ tarafından temin edilmiş, bu konuda çavuşbaşına yardımcı olmaları için Bağdat'tan İstanbul'a kadar güzergah üzerinde bulunan eyalet vali ve idarecileri vazifeli kılınmışlardı⁴¹.

Tablo 1 : Bağdat'tan İstanbul'a kadar İran elçisine günlük verilen yiyecek miktarı⁴².

Nan-ı aziz (kıyye)	Et (kıyye)	Pirinç (kıyye)	Sade yağ (kıyye)	Kuzu (adet)	Tavuk (adet)
1800	550	550	100	10	35
Tuz (kıyye)	Tereyağı (kıyye)	Has un	Süt (kıyye)	Şeker (kıyye)	Kahve (kıyye)
30	20	120	20	60	16
Karanfil (dirhem)	Kakule (dirhem)	Tarçın (dirhem)	Zencefil (dirhem)	Badem (kıyye)	Bal mumu (kıyye)
90	150	300	60	9	12
Balmumu (kıyye)	Sirke (kıyye)	Bal(kıyye)	Soğan (kıyye)		
12	20	30	30		
Arpa (Yemlik)	Saman (kantar)	Odun (çeki)			
1800	150	800			

İran elçisi Hacı Han 17 Zilhicce 1153/ 5 Mart 1741 tarihinde İstanbul'a varmıştı. Elçi için Üsküdar'a vardığında yarım saatlik mesafede bulunan Fenerbahçe'de yemeklik yerinde Defter Emini Şerif Halil Efendi tarafından dört-beş yüz askerle karşılanmıştı. Halil Efendi karşılama sırasında İran elçisinin sağından yürümek isteyerek, elçiyi gücendirince, elçi ve maiyeti yemeklik yerinde yoğurttan başka bir şey yememişti. Buradan hareketle Üsküdar'da Haydarpaşa yakınında gelmişti⁴³. Bir süre maiyeti ile dinlendikten sonra 26 Mart 1741 tarihinde Osmanlı devlet yöneticileri ile görüşmek üzere Beşiktaş'a geçmek için Üsküdar İskeleyi'ne gelmişti. Onu ve maiyetini karşıya geçirmek için İstanbul Gümrük Emini görevlendirilmişti. Gümrük emini elçi ve maiyetini Beşiktaş'a geçirmek için 594 ateş ve at kayığı kiralamıştı. Geçiş sırasında kayıklardan 565'si elçi ve maiyetine tahsis edilirken, 29'u ise daha önceden vefat eden elçinin eşyası ve maiyetini geçirmek için kullanılmıştı. Ateş kayıklarına dörder, at kayıklarına ise beşer kişi bindirilmişti.

⁴⁰ Elçilerin yol boyunca karşılanıp ihtiyaçlarının karşılanmasından Dîvân-ı hümâyunda kabul edilmelerine kadar Dîvân-ı hümâyün çavuşlarının görevleri için bk. İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara 1988, s.415-16.

⁴¹ İran elçisinin güzergah boyunca ihtiyacının görülmesi için Bağdat'tan Diyarbakir'e, buradan Urfa'ya ve Haleb'e ve İstanbul'a kadar olan güzergahta bulunan eyalet valileri, vüzeray-ı izam ve kaza kadılarına yazılan Gurre-i Recep 1153 (22 Eylül 1740) tarihli hüküm. bk. *BOA, Cevdet Hariciye*, 9267.

⁴² *BOA, D.BŞM*, 2423, s.2-3.

⁴³ *Subhî Târihi*, s.674.

Kayıklardan her birine 30'ar akçe olmak üzere toplam 71.280 akçe (594 kuruş) ücret ödenmişti⁴⁴.

Hacı Han ve maiyeti 25 Zilhicce 1153 günü Tophane ve Tersane'de mehter ve top atışları eşliğinde Eyyûbi Ensârî İskeleyi'ne getirilmiş buradan Divan-ı hümayun çavuşları ve bölükha-yı erba'a ağaları ve katipleri öncülüğünde Gümrükçü Çiftliği adlı mahalle gelmişlerdi⁴⁵. Burada bir süre dinlendikten sonra İran elçisi kalabalık maiyeti ve subayları ile barış görüşmelerine gelmişti. 14 Safer 1154/ 1 Mayıs 1741 tarihinde yapılan barış görüşmelerine Osmanlı Devleti'ni temsilen birçok ulema mensubunun yanı sıra, kaptan-ı derya paşa, İmam-ı evvel Sâhip Efendi, Anadolu kazaskerliğinden azledilmiş Naili Efendi ve Reisülküttap Ragıp Efendi ile daha evvelden barış görüşmelerine katılmış eski elçi Abdullah Efendi bulunmaktaydı. İran elçisi görüşmelerde Caferi Mezhebinin Osmanlı Devleti tarafından meşru olarak kabul edilmesini istedi. İran elçisi barış görüşmeleri için tam yetkili olarak görülmemesinin yanı sıra Osmanlı devlet adamları bu konuyu kendi aralarında müzakere edilmesi gerektiği düşüncesiyle İran elçisinin ülkesine gönderilmesine karar verdiler⁴⁶.

Hacı Han, Osmanlı devlet yetkilileri ile diplomatik görüşmeleri yapıp tekrar İran'a dönüş hazırlığında iken beş gün Üsküdar'da ikamet etmiş⁴⁷, 1154 R başlarında/ 16 Haziran 1741 İran'a gitmek üzere Üsküdar'dan hareket etmişti. Üsküdar'dan hareketinden itibaren onun her türlü ihtiyacı için yine Divan Çavuşu Derviş Mehmet görevlendirilmişti. Derviş Mehmet, elçiyi İskenderun üzerinden memleketine göndermişti⁴⁸.

b-Osmanlı-Gürkanlı (Hind) Devleti İlişkileri

Osmanlı ve Hint devletleri arasındaki diplomatik münasebetler kültürel ve ticari ilişkiler temelinde kurulmuştu. Özellikle Osmanlı himayesindeki Hicaz'a düzenli olarak gelen Hint hacılar, iki devletin ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştı. Bu devletler arasındaki ilişkiler daha da ilerletilerek askeri ve mimari alanda münasebet kurulmuş, bu durum ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmuştu⁴⁹.

Osmanlı ve Hint devletleri arasında mezhep birliği de bulunmaktaydı. İki devlet arasında dönem dönem karşılıklı elçiler ve mektuplar gönderilmekle beraber ilişkiler çok iyi bir düzeye ulaşmamıştı. İlk düzenli ilişkiler Şah Cihan (1627-1658) zamanında kurulmuştu. Cihan Şah Osmanlı Devleti ile Sünni birlik oluşturmak için Mir Zarif İsfahanî adlı elçisini İstanbul'a göndermişti. IV. Murat da Arslan Ağa adlı elçisini zengin hediyelerle Hindistan'a göndermiş; ancak Cihan Şah Osmanlı padişahının gönderdiği mektubun üslubundan hoşlanmadığı için bu ilişki devam etmemişti. 1649'da IV. Mehmet Orta Asya'da hanlıklar arasındaki ilişkileri düzeltmede

⁴⁴ BOA, D.BŞM, 3307/41, 22 M 1154 (9 Nisan 1741).

⁴⁵ *Subhî Târîhi*, s.674.

⁴⁶ Hammer, *De L'empire Ottoman*, XV, s.40-41.

⁴⁷ BOA, *Cevdet Hariciye*, 5793.

⁴⁸ Dergâh-ı muallâ kapıcıbaşlarından sabık Divân-ı hümayun çavuş-başı olup İran elçisini İskenderun'dan İran'a göndermekle memur Derviş Mehmet'e gönderilen Evail-i R 1154 (16-25 Haziran 1741) tarihli hüküm. Bk. BOA, MD, 148, h.8, s.28.

⁴⁹ XVI. ve XVII. yüzyıllarda Molla Faizi, Şeyh Ebul Fazl, Molla Abdulkakim Siyalkoti, Ömer el-Hindi ve Abdul Hay Dihlevi Hint alimlerinin şöhretleri İstanbul'a kadar ulaşmıştı. Bk. Azmi Özcan, "Osmanlı ve Bâbürlü Devleti Arasındaki İlişkiler", *Türkler*, VIII, Ankara 2002, s.763-64.

Babürlü Devleti'nin desteğinden yararlanmak için Seyyid Muhiddin adlı elçisini Hindistan'a göndermişti. Şah Cihan daha ileri giderek Safeviler'e karşı bir Babürlü, Osmanlı ve Özbek Sünni cephesini oluşturmayı düşünmüştü. Hind Hükümdarı Evrengzib Şah (1658-1707) zamanında Babürlü ve Osmanlılar arasındaki ilişkiler daha zayıf bir duruma gelmişti. Tahta geçen Evrengzib'e bütün İslam dünyasından cülus tebrikleri geldiği halde, Osmanlı Devleti Avrupa'daki yoğun muharebe siyaseti nedeniyle bu duruma kayıtsız kalmıştı. II.Süleyman 1689'da ilişkilerin devamı için Ahmet Ağa adında bir elçiyi Hindistan'a göndermişti. 1713 yılında Babürlü Hükümdarı Ferruh Siyer, Osmanlı Devleti'ne bir elçi göndermiş; ancak mektubundaki üslup dolayısıyla cevap bile alamamıştı. 1719 yılında tahta geçen Muhammet Şah, III.Ahmet'e bir mektup yazarak ilişkilerin düzelmesini sağlamıştı. Özellikle Nadir Şah'ın yönetime geçmesi, iki devleti bir ittifak kurma gayesiyle bir araya getirmişti⁵⁰.

İran, uzun zamandır Osmanlı Devleti aleyhine genişlediği gibi, Hindistan'daki Türk devleti için de bir tehlike arz etmişti. Nadir Şah'ın Hint seferinden sonra İran'a dönmesi ile Hint hükümdarı ve ileri gelen devlet adamları, İran Şah'ından intikam almak için Osmanlı Devleti'ne bir elçi göndermeyi kararlaştırdılar⁵¹. Hint Hükümdarı Nasirüddin Muhammet Şah, Buharalı Seyyit Ataullah adlı elçisini İstanbul'a gönderdi⁵². Bu elçi, daha önceden 1719 yılında İstanbul'a gelmiş ve III. Ahmet'i ziyaret etmişti. Osmanlı padişahı, yeni Hint Hükümdarını tebrik eden bir mektubu Ataullah Efendi ile Hindistan'a göndermişti. Seyyit Ataullah, ikinci defa İstanbul'a gelişinde Hint hükümdarından, I. Mahmut'a cülus tebriki için bir mektubu da beraberinde getirmişti⁵³.

Hint elçisi deniz yolu ile Hindistan'dan Basra'ya, buradan Bağdat'a gelmişti⁵⁴. Osmanlı hükümet yetkilileri ile görüşmek üzere İstanbul'a gideceğini Bağdat Valisi'ne bildirmişti. Vali, durumu İstanbul'daki hükümet yetkililerine iletmış ve yetkililerden onun kabul edileceği yönünde cevap almıştı⁵⁵. Bağdat Valisi, kendi adamlarından Ali Ağa'yı Hint elçisi ile beraber İstanbul'a göndermişti⁵⁶. Elçi Ataullah Efendi yirmi kişilik maiyeti ile beraber 17 Şaban 1157 (25 Eylül 1744)'de Üsküdar'a ulaşmıştı. O, İstanbul'a vardığında diplomatik kaideler gereği belirli bir düzen çerçevesinde misafir edilmeye çalışılmıştı. Onun padişaha getirdiği hediyeler Divan-ı hümayuna taşınmıştı⁵⁷.

⁵⁰ Özcan, "Osmanlı ve Babürlü Devleti", s.763-64.

⁵¹ Y.Hikmet Bayur, "Osmanlı Devleti'nin Nadir Şah Afşarla Barış Yapmasını Önlemek Amacını Güden Bir Gurkanlı Denemesi", *Belleten*, XIII/49, Ankara 1949, s.91.

⁵² Hammer, Seyyit Ataullah'ın tüccar olarak uzun yıllar Hindistan'da yaşadığını söyler. Bk. *Histoire de L'empire Ottoman*, XV, s.86-87.

⁵³ İzzi Efendi Süleyman b. Halil, *İzzi Tarihi*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih bölümü nr.414, vr.14b-15b.

⁵⁴ Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi, *Mür'it-Tevârih*, I, Haz. M.Münir Aktepe, İstanbul 1976, s.114.

⁵⁵ İzzi, *Tarih-i İzzî*, vr.13a.

⁵⁶ Ali Ağa tekrar görev yeri olan Bağdat'a döneceği zaman Defterdar Efendi tarafından kendisine 1000, yanındaki adamlarına ise 200 kuruş harcırah verilmişti. Bk. *BOA, D.BŞM*, 3599/75, 12 L 1157 (18 Kasım 1744).

⁵⁷ Hind Elçisi Seyyit Ataullah Efendi'nin eşyalarını taşımak üzere tutulan hamallara 400 akçe ücret ödenmişti. Bk. *BOA, D.BŞM*, 3594/151, 27 Şaban 1157 (5 Ekim 1744).

Kendisine tahsis edilen bir handa sadrazamın kethüdası tarafından misafir edilmişti⁵⁸. Ataullah Efendi'nin hizmetine bir sandal ve yirmi beş adet “ateş kayığı” tahsis edilmişti. Daha sonra hizmetine tahsis kılınan konağa yerleştirilmişti. Hint elçisinin İstanbul'u ziyareti, Ramazan 1157 (Ekim 1744) ayına denk gelmesi nedeni ile kendisine harçlık tayin edilmişti⁵⁹. Ataullah Efendi maiyetiyle İstanbul'da iken başta yiyecek olmak üzere bütün ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştı. Ona ve maiyetine verilen yiyecek, Matbah-ı âmire emini İbrahim Ağa tarafından yevmiye hesabı ile temin edilmişti⁶⁰.

Tablo 2 : Hint Elçisi ve Maiyetine Günlük Olarak Verilen Yiyecek ⁶¹.

Ekmek (çift)	Sade Yağ (Kıyye)	Pirinç (Kıyye)	Bal (Kıyye)	Nohut (Kıyye)	Süt (Kıyye)
25	5	1	3	1	1
Tuz (kıyye)	Soğan (Kıyye)	Nişasta (Kıyye)	Tavuk (adet)	Yoğurt (Kıyye)	Bal mumu (kıyye)
1	3	0,5	4	2	05
Tere yağı (kıyye)	Kahve (Kıyye)	Peynir (kıyye)	Sirke (kıyye)	Un (Kıyye)	Limon (Kıyye)
1,5	1	1	1	5	05
Mercimek (Kıyye)	Yumurta (kıyye)	Şeker (kıyye)	Sabun (kıyye)	Badem (kıyye)	Süt (kıyye)
4	20	1	0,5	0,5	4
Tarçın (Dirhem)	Füfül (Dirhem)	Karanfil (Dirhem)	Kakule (Dirhem)	Çörek otu (dirhem)	Sakız (dirhem)
15	30	4	4	100	10
Zencefil (dirhem)	Fındık içi (Kıyye)	Safran (dirhem)	Pekmez (kıyye)	Kavun (adet)	Karpuz (adet)
30	0,5	4	1	10	10
Üzüm (kıyye)	Sebzevat (parça)				
10	40				

⁵⁸ İzzî, *Tarih-i İzzî*, vr.13a.

⁵⁹ Şem'dânîzâde, *Mür'î't-tevârih*, I, s.114.

⁶⁰ “Bu defa râh-ı Hind tarafından nâme vermek hıdmetiyle Âstâne-i saâdete gelen Seyyit Ataullah Efendi'ye yevmiye iktiza iden ta'yînâtı tertib olunduğu üzere Matbah-ı âmire tarafından verilmek üzere, sûreti verdiği telhîs oldukça telhîs mücibince baş muhasebeye kayıt ve sûretleri verilmeğin fermân-ı alî sadr olmağın, mücibince kaydolunub Matbah-ı âmire tarafından verilmek için iş bu sûret verildi.” Bk. *BOA, D.B.Ş.M*, 3594/75, 25 Şaban 1157 (3 Ekim 1744). Matbah-ı âmire Emini İbrahim Ağa tarafından temin edilen “nân-ı aziz” için bk. *BOA, D.B.Ş.M*, 3592/50, 3592/106.

⁶¹ “Bu defa râh-ı Hind tarafından nâme vermek hıdmetiyle Âstâne-i saâdete gelen Seyyit Ataullah Efendi'ye yevmiye iktizâ iden ta'yînâtı tertib olunduğu üzere Matbah-ı âmire tarafından verilmek üzere sûreti verdiği telhîs oldukça telhîs mücibince baş muhasebeye kayıt ve sûretleri verilmeğin fermân-ı âli sadr olmağın, mücibince kaydolunub Matbah-ı âmire tarafından verilmek için iş bu sûret verildi.” Bk. *BOA, D.B.Ş.M*, 3594/75, 25 Şaban 1157 (3 Ekim 1744)

Hint Elçisi Ataullah Efendi ile İstanbul'a gelen Bağdat Valisi'nin adamlarından Ali Ağa'nın da yiyecek, içecek başta olmak üzere bütün ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştı⁶².

Tablo 3: Ali Ağa'ya yevmiye olarak verilen yiyecek miktarı⁶³ :

Ekmek (çift)	Sade yağ (kıyye)	Pirinç (kıyye)	Bal (kıyye)	Un (kıyye)	Tereyağı (kıyye)	Kahve (dirhem)
6	1	3	1	1,5	0,5	100

Hint elçisi İstanbul'a geldiğinde Bab-ı asafiye davet edilerek kendisi için karşılama töreni düzenlenmiş ve bir kürk ilbas olunmuştu⁶⁴. O, Muhammet Şah'ın mektubunu padişaha iletmış ve Nadir Şah'ın Hindistan'ı istila ettiğini ve İran'a karşı Osmanlı ve Hint devletleri arasında bir ittifak kurulmasını teklif etmiş⁶⁵, Osmanlı Devleti ile İran arasında bir barış anlaşmasının yapılmamasını istemişti⁶⁶.

Seyyit Ataullah memleketine dönüşünde Hint hükümdarına iletmesi için padişah ve devlet adamları tarafından birer mektup yazılmıştı. Hint elçisinin getirdiği mektuplara şeyhülislam, kızlarağası ve yeniçeri ağası da birer mektupla cevap vermişlerdi⁶⁷. Osmanlı Devlet adamlarının yazdıkları mektuplar kuyumcubaşı tarafından temin edilen bir altın ve dört adet gümüş "kozak"⁶⁸ içerisine konulmuştu⁶⁹. Bu mektuplar, Bab-ı asafide Hint elçisine teslim edilmişti⁷⁰.

Sultan I.Mahmut da Hint padişahının mektubuna karşılık iki mektup yazmıştı. Padişahın mektubu, elçilere teslim edilirken genellikle Divan-ı hümâyunda merasim düzenlenirdi. Fakat Divan-ı hümâyunun toplanıp merasim düzenlemeye vakti olmamıştı. Bu nedenle Ramazan Bayramının ikinci günü 2 Şevval 1157 (8 Kasım 1744)'de Topkapı Sarayı'nın bahçesinde bulunan Gülhane'ye, sadr-ı azamın da bulunduğu bir sırada davet edilmişti. Hint elçisi burada tören ile karşılanarak padişahın huzuruna kabul edilmişti. Kabul sırasında "mücevher kozak" içerisinde yer alan padişahın mektubu⁷¹ Seyyit Ataullah'a teslim edilirken bir samur kürk giydirilmiş ve bir de at hediye edilmişti. Maiyetine de "hilat-ı fahire" giydirilmişti⁷². Hint hükümdarına yazılan mektuplardan biri Elçi Seyyit Ataullah'a, diğer mektup ise

⁶² BOA, D.BŞM, 3594/59.

⁶³ BOA, D.BŞM, 3594/59.

⁶⁴ İzzi, *Tarih-i İzzî*, vr.14a.

⁶⁵ Seyyit Atâullah, "Nâdir Şâh'ın Hind'e varup, ma'mûreleri tahrib ve mallarını ahz etmekle hazînelere alup, ekser bilâdımızı kendüye mülk edindi. Biz Hind tarafından, sizler Anadolu tarafından, ortaya alalım" bk. Şem'dânîzâde, *Mür'î't-tevârih*, I, s.114.

⁶⁶ Tahir el-Mevlevî, *Hind'in Moğol Hükümdarları*, s.49.

⁶⁷ Hammer, *De L'Empire Ottoman*, s.87.

⁶⁸ Kozak değerli metalden yapılmış içine antlaşma ve padişah mektuplarının konulduğu kutuya verilen addır. Bk. *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, II, Haz. İsmail Parlatır, Ankara 1998, s.1374.

⁶⁹ Kuyumcubaşı ağaya yazılan Gurre-i Şevval 1157 (7 Kasım 1744) tarihli emir. Bk. BOA, D.BŞM, 3598/6.

⁷⁰ İzzi, *Tarih-i İzzî*, vr.14a.

⁷¹ Hind hükümdarına gönderilen padişahın mektubu için kuyumcubaşı tarafından temin edilen iki adet mücevher için bk. BOA, D.BŞM, 3598/14, 1 L 1157 (7 Kasım 1744).

⁷² İzzi, *Tarih-i İzzî*, vr.14a.

Osmanlı elçisi Maliye Tezkirecisi⁷³ Mehmet Salim Efendi'ye teslim edilmişti. İkinci mektupta cihada ait pek çok ayet ve hadis sokulmuştu. Mektupta Osmanlı ve Gürkanlı devletleri arasındaki din ve mezhep birliğine işaret edilmiştir ki, Muhammet Şah'ın Nadir Şah'a saldırmaya davet ediliyor havası doğmuştu⁷⁴. Ancak I.Mahmut, Gürkanlı Devleti'nin kesin bir güçsüzlük içinde olduğunu bilmediği için Hint ordusunu kullanarak Nadir Şah'ı arkadan vurmaya düşünmüştü. Gürkanlı elçisi de bir yandan kendi devletinin Osmanlı Devleti'ne yardım ettiğini göstermeye çalışmış, diğer yandan Nadir Şah'ın her türlü davranışı üzerine kuşku çekerek bir Osmanlı-İran barışının yapılmasını önlemek istemişti⁷⁵.

c- Osmanlı Elçisinin Hindistan'a Gönderilmesi

Nadir Şah'ın tehdidi altında bulunan Hint Devleti Sünni bir devlet olup, Şii İran tehlikesine karşı Osmanlı Devleti ile bir ittifak kurma çabasında idi⁷⁶. İran Devleti Şii bir devlet olmakla beraber, her fırsatta Osmanlı Devleti ile yapılacak barış görüşmeleri için Caferi Mezhebi'nin beşinci mezhep olarak kabulünü, şart olarak ileri sürmüştü⁷⁷; ancak bu teklif devlet tarafından reddedilmişti⁷⁸. Bu durum iki Sünni devleti, İran karşısında birbirine yaklaştırmıştı. İran karşısında zor durumda bulunan Gürkanlı Devleti'ne, Mehmet Salim Efendi⁷⁹ elçi olarak görevlendirilmişti⁸⁰.

Nadir Şah karşısında zor durumda kalan Hint hükümdarı, I.Mahmut'a ittifak teklif etmişti. Osmanlı hükümdarı, bu teklife şifahen muvafakat etmiş ve Nadir Şah'a göz dağı vermek için⁸¹ Seyyit Ataullah ile beraber Maliye Tezkirecisi⁸² Salim

⁷³ Divân-ı hümayunda ikinci kubbe altında defterdarın arkasında oturan maliye tezkirecisi mali ahkam ve emirleri deftere kaydetmekle görevli idi. Bk. İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988, s.19.

⁷⁴ Bayur, "Osmanlı-Hind Münasebetleri", s.92.

⁷⁵ Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi (Nadir Şah Afşar'ın Akınından Bağımsızlık ve Cumhuriyet'e kadar)*, III, Ankara 1950, s.45-46.

⁷⁶ Vak'anüvis Süleyman b. Halil Fehmi, *Tarih-i İzzî*, Süleymaniye Kütüphanesi Darü'l-Mesnevi Böl., nr.0000354, İstanbul 1199, vr.13a.

⁷⁷ Mevlana Suveydi Abdullah Efendi, *Vekâyi Name-i Nadir Şah Der Mezâhib-i Şiyye-i Caferiyye*, (Ferc. Gevrek Zade Hafız Hasan Efendi), Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Ktp. nr.2436, vr.11a-b.

⁷⁸ "İran Şâhi olan Nadir Şahın mukaddemâ kabulünü teklif eylediği mezâhib-i Caferiye'nin şer'an kabulüne müsaâde olduğuna ma'ni olub mezâhib-i mezkûriyenin şer'an bâtin olduğuna ve onlarla mukatele-yi meşrû eylediğine fetâvâ-yı şer'iyye vereceği zikrolunan fetâvâ-yı mezbûrun birer sûretleri ile mezâhib-i merkûmun bâtin olduğunu, Diyarbekir ve Musul ve Şehrîzor ve Bağdat eyaletlerinde bulunan tevâif-i kirâm ve sair ahâlî-yi memlekete ilâm ve ihtimâm için ..." bk. *BOA, MD*, 150, s.45, Evail-i CA 1156.

⁷⁹ "Aslen Trabzonlu olan Muhammet Salim Efendi, Ağa kapılı İsmail Efendi'den yazıp onların dahilinde mirahur imamı Üstad Dülbent Emir Efendi'den tekmile himmet eylemişti. Daha sonra Kaptan Kıymık Mustafa Paşa'nın Divân Katibi olup haccâna duhul eylemişti. Hind Hükümdarı Mahmut Şâh'a elçi olarak görevlendirildiği sırada yolda vefat etmişti." bk. Müstakimzade Süleyman Efendi, *Tuhfe-i Hattatin*, İstanbul 1928, s.401-402.

⁸⁰ *BOA, D.B.Ş.M.MHF*, 38/61, 22 C 1160. "Havacegan-ı hümayundan hala maliye tezkirecisi iftîhâr-ül-emâcid Mehmet Salim Efendi dâme mecdühü elçi nasb ve ta'yîn ve kethüdalığı hizmetine me'mûr ...", bk. *BOA, MD*, 150, h.1400, s.430, Evail-i Şevval 1157 (7-16 Kasım 1744).

⁸¹ Şem'dânîzâde, *Mür'it-Tevarih*, I, s.115.

⁸² Bir kayıttâ da Salim Efendi'nin 6 Safer 1149 tarihinde maliye tezkirecisi olarak çalıştığı kayıtlıdır. Bk. *BOA, MAD*, 7835, s.1 Salim Efendi'nin 1150 Muharremi başlangıcında hala maliye tezkirecisi olarak çalıştığı maliye ahkam defter kayıtlarından anlaşılmaktadır. Bk. *BOA, KK*, 2513, s.1. Salim Efendi'nin

Efendi'yi elçi olarak 1158/1745'de Hindistan'a göndermişti⁸³. Salim Efendi'nin yanına da eski Sadr-ı âli kapıcılar bölükbaşı Ali Ağa elçi kethüdası olarak tayin edilmişti⁸⁴. Osmanlı devlet ricali ile gerekli görüşmeleri yapan Seyyit Ataullah'a, Hindistan'a dönüşünde bir kılıç ile 6250 kuruş harçlık verilmişti. Ayrıca yol boyunca onun her türlü ihtiyacını görmesi için Kethüda Ali Efendi'ye de 2500 kuruş teslim edilmişti⁸⁵.

Salim Efendi'nin elçi olarak görevlendirilmesinden sonra Hint hükümdarına, diplomatik teamüller gereği bir çok hediye temin edilmişti. Hindistan'a gönderilecek başlıca hediyeler: Kur'an-ı kerim, çeşitli kumaşlar, saat ile Şişhane yapımı tüfekler idi. Bu hediyeler Enderun Hazinesi'nden⁸⁶ temin edilmişti. Bir kısım hediye de dışarıdan satın alınmıştı. Hediyelerle beraber Salim Efendi'ye 11.500 kuruş harcırah verilmişti⁸⁷.

Tablo 4: Hindistan Hükümdarına gönderilen hediyeler⁸⁸:

Hediyenin cinsi	Sayısı
Hafız Halil hattıyla mushaf-ı şerif mâ'adibâ kise (cild)	1
Enderûn-ı hümayun hazinesinden verilen Hediyeler	Adet ve top
Şâl-ı sof (top)	10
Ham sof donluk	4
Muslu sof donluk	20
İki kas elmaslı kaplı altın taraklı basma saat	1
Altın taraklı ve sağı taşra taraklı altın basma saat	1
Altın taraklı basma saat	1
Altın taraklı, basmasının ortası sagir kırmızı yakutlu basma saat	1
Altın taraklı saat	1
Altın taraklı basma saat	1
Etrafi meşin altın ve tarağı yıldızlı saat	1
Sade altın saat	2
Tarağı ve etrafı meşk altın saat	1
Bıga kundaklı sim kakma Molla Mecid-kâri Şişhane	2

Maliye tezkirecisi olarak 15 Safer 1155 tarihinde hala bu görevde olduğu anlaşılmaktadır. Bk. *BOA, KK*, 2519, s.1.

⁸³ Nicoela Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1640-1774)*, IV, Çev.Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005, s.371.

⁸⁴ İzzî, *Tarih-i İzzî*, vr.14a.

⁸⁵ Kethüda Ali Efendi'ye verilen paranın 1000 kuruşu Enderun Hazinesi'nden, 1500 kuruşu ise Taşra Hazinesi'nden temin edilmişti. Bk. *BOA, D.BŞM*, 2779, s.2-3, 29 Ramazan 1157 (5 Kasım 1744).

⁸⁶ İç Hazine veya Saray Hazinesi adı verilen Enderûn Hazinesi, maliyenin fazla parası ve değerli eşyaların saklandığı yer idi. Bk. Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s.362-63.

⁸⁷ Osmanlı Elçisi Salim Efendi'ye verilen harçlık Enderûn Hazinesi'nden temin edilmişti. Bk. *BOA, D.BŞM*, 2779, s.2-3, Selh-i Ramazan 1157 (6 Kasım 1744).

⁸⁸ *BOA, D.BŞM*, 2779, s.2-3.

tüfek	
Kundaklı ve sim kakmalı kara Mahmud-kâri kaval tüfek	1
Kundaklı sim kakma Küçük Ali-kâri kaval tüfek	2
Sim kakma Hacı Mehmet-kâri ve Şiştane-kâri	2
Taşradan Mübayaa olunan Hediyeler	
Kakum kürk	10
Firengi kadife donluk	100
Metela donluk	100
Dolmacı-kâri şâl	1500
Beyaz alâ İstanbul dîbâsı (top)	2

Mehmet Salim Efendi ve Hint elçisi yola çıkmasından evvel yolların seyahat için güvenli olup-olmadığı kontrol edilmiş, bu amaçla Üsküdar'dan Şam'a varıp gelinceye kadar 10 ulak gönderilmişti. Ulakların Şam'a gidip gelmeleri on dört gün sürmüştü⁸⁹.

Osmanlı ve Hint elçileri 2 Ramazan 1157/ 9 Ekim 1744 tarihinde Üsküdar'dan Hindistan'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Onlar İstanbul üzerinden hacı kafilerinin takip ettiği güzergahtan Şam'a, buradan Mekke'ye, Mekke'den Hindistan'a gitmek üzere hareket etmişlerdi⁹⁰. Osmanlı ve Hint elçileri Şam'a vardıklarında bütün ihtiyaçlarının görülmesi için Şam Valisi görevlendirilmiş, bunların hareketi sırasında hac mevsiminin yaklaştığı önceden düşünülmüştü. Bu durum göz önünde bulundurularak hacıların hareketinden evvel Mehmet Salim Efendi ve Hint elçisinin bir an önce hareketle Mekke'ye ulaştırılmaları düşünülmüştü⁹¹. Bunların Şam'dan hareket ettirilmesi görevi de Şam Valisi ve Mir-i hac olan Vezir Esat Paşa'ya verilmişti. Mekke'ye vardıklarında ise Hicaz'ın büyük ticaret merkezi Cidde İskelesi'nden bir gemi ile Mekke Şerifi ve Cidde Mutasarrıfı Ebubekir Paşa tarafından Hindistan'a gönderilmelerine karar verilmişti⁹². Ancak bu sırada hac mevsimi nedeniyle yolların güvenliği söz konusu olmadığından⁹³ bir süre daha Şam'da dinlenmelerine karar verilmişti. Şam'da iken her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi için Şam Defterdarı Fethi Efendi görevlendirilmişti. Osmanlı ve Hint elçilerinin yolculuk sırasında temel

⁸⁹ BOA, D.MKF, 1294/61, 19 Receb 1157 (28 Ağustos 1744). Osmanlı Devleti'nde ulak olarak seçilecek kişilerde bulunan özellikler ve bunların görevleri için bk. Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilâtı Hakkında Bazı Mülahazalar", *Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies)*, II, İstanbul 1981, s.129.

⁹⁰ BOA, *Cendet Hariciye*, 9251, 29 Şevval 1157 (5 Aralık 1744); İzzi, *Tarih-i İzzî*, Millet Kütüphanesi, vr.14a.

⁹¹ İzzi, *Tarih-i İzzî*, Millet Kütüphanesi, vr.14a.

⁹² Şam Valisi ve Mir-i Hac olan Ahmet Paşa'ya gönderilen Evail-i Şevval 1157 tarihli hüküm bk. BOA, MD, 150, h.1400, s.430. Hicaz'ın Bölgesi'ne ulaşım ve idaresi için Cidde İskelesi'nin önemi ve yeri için bk. Özen Tok, "XVII.Yüzyılda Haremeyn'in İdaresi ve İcaşesinde Mısır Beylerbeyliği'nin Rolü", *Türkler*, IX, Ankara 2002, s.937.

⁹³ Şam'dan Mekke'ye giden Hac yolu su ve yiyecek konusunda oldukça sınırlı imkanlara sahip olması yanında, hac kervanının taşıdığı değerli eşya ve paralar nedeni ile güvenlik noktasında sınırlı imkanlara sahip idi. bk. Surayıya Faroqhi, *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*, İstanbul 1995, s.43-44.

ihtiyacı olan “taht-ı revan” ve diğer malzemelerin temin edilmesinden yine Şam Defterdarı vazifeli kılınmıştı⁹⁴.

Osmanlı ve Hint elçilerinin Şam’dan Cidde’ye kadar zahire ve diğer eşyaların temini için yine Şam Defterdarı Seyit Fethi görevlendirilmişti⁹⁵. Şam Defterdarı, elçilerin kullanacağı gerekli zahire ve eşyayı tedarikten sonra yolculukları için develer temin ederek, develerin idaresi için de ücret mukabilinde “akkam” tutmuştu. Bütün bunlar için 203.760 akçe (698 esedi kuruş) masraf edilirken, bu para Şam Eyaleti’nin Tımar ve Mukataasından karşılanmıştı⁹⁶. Ayrıca elçilerin Şam’dan Cidde’ye kadar zahire, mühimmat, deve ve diğer ihtiyaçları için Şam Hazinesi’nden 3500 kuruş tahsis edilmişti⁹⁷.

Osmanlı ve Hint elçileri Mekke yolunu kullanarak Hindistan’a gideceklerinden, Mekke’ye kadar yol boyunca güvenliklerinin sağlanması için yanlarına silahlı adamlar verilmişti⁹⁸. Elçiler, hacıların kullandığı güzergahı kullanarak Şam’dan Medine’ye geçmişler ve buradan Mekke’ye hareket etmişlerdi. Medine’den Mekke’ye olan yolculukları ile ilgili olarak da Medine Kadısı ve Medine ihram şeyhi Abdurrahman Efendi sorumlu kılınmışlardı⁹⁹. Onlara, Medine’den Mekke’ye gelişleri sırasında Cidde-i Mamura Mutasarrıfı Ebubekir Paşa da yardımcı olmuştu. Mekke’ye vardıklarında sorumluluk Mekke Şerifi’ne geçmiş, Mekke Şerifi Hindistan’a gidinceye kadar onların her türlü ihtiyaçlarını gidermek üzere ilgilenmişti¹⁰⁰.

Osmanlı ve Hint elçileri Cidde Limanı’na gelmişler, burada Hindistan’a giden bir gemiye bindikten sonra Kızıldeniz yolu ile Yemen’in Moha Limanı’na varmışlardı. Burada ihtiyaçlarını giderdikten sonra Hint Okyanusu’na açılmışlar, Babu’l-mendeb Boğazı’nı geçip Bahr-i Muhit’e ve oradan Hindistan’a ulaşmışlardı¹⁰¹.

⁹⁴ Şam-ı Şerif Defterdarı Seyit Fethi’ye yazılan Evasıt-ı Za 1157 (15 Aralık 17449 tarihli hüküm bk. *BOA, MD*, 151, H.102, s.39. Ali Paşa Sayda Valisi iken Cerde Başbuğluğu’na getirilmişti. Bk.*BOA, MD*, 150,h.1333, s.404-405. Cerde Muhafızlığına ta’yin edilen Sayda Valisi Ali Paşa müstevfi adamları ile kendi yanına gönderilen Dergâh-ı muallâm kapıcıbaşlarından biri ile beraber hacıların Cerde’ye varmazdan evvel yolların güvenliğini sağlaması için görevlendirilmişlerdi.. bk. *BOA, MD*, 150, Evahir-i Şaban 1157 (29 Eylül-8 Ekim 1744), h.1325, s.403. Ali Paşa’nın Hac yollarının güvenliği ve bunlar için gerekli asker ve mühimmat tedariki için bk. *BOA, D.B.ŞM*, 3595/3, Gurre-i Ramazan 1157 (8 Ekim 1744).

⁹⁵ Hala Sayda Valisi olup Hac baş-buğu olan Vezir Ali Paşa’ya gönderilen Evahir-i Za 1157 (26 Aralık 1744- 5 Ocak 1745) tarihli hüküm için bk. *BOA, MD*, 151, h.103, s.39.

⁹⁶ *BOA, D.B.ŞM*, 3608/84, 19 Z 1157 (23 Ocak 1745).

⁹⁷ Şam irsaliyesinden temin edilen bu para 1157 Zilhicce-i guresinde Halep Kapı Kethüdası Mustafa’nın çukadarlarından Muhammet eli ile İstanbul’a Hazine-i amireye defterlerine irad ve masraf olarak kaydedilmek üzere gönderilmişti. Bk. *BOA, D.B.ŞM*, 3608/85, 19 Z 1157. (23 Ocak 1743).

⁹⁸ Şam Valisi ve Mir-i Hac Vezir Esat Paşa’ya gönderilen Evahir-i Za 1157 (26 Aralık 1744-5 Ocak 1745) tarihli hüküm bk. *BOA, MD*, 151, h.104, s.40.

⁹⁹ Medine-i Münevver’e Kadısı’na ve Medine-i Münevver Şeyhülhram-ı Nebevi olan Abdurrahman’a gönderilen Evasıt-ı Za 1157 (16 Aralık 1744) tarihli hüküm. Bk. *BOA, MD*, 151, h.105, s.40-41.

¹⁰⁰ “Hala Cidde-i Ma’mûre Mutasarrıfı Ebubekir Paşa’ya hüküm ki : Elçi-yi mûmâ-ileyh Şam-ı Şeriften Hindî’ye teshîr ve irsâl eylemek husus hala Cerde Başbuğu olan Sayda Valisi Vezirim Ali Paşa ile ve andan dâhî mahsûben Medine-i Münevver’eye isâl idip ve Medine-i Münevver’eden dâhî Emir-i Mekke-yi Mükerrerme Şerifi ... Celb idib mukaddemâ Hatt-ı hümâyunum şevket-makrûnumla mevs-i sefaîn ile irsâl ve tesyir edilmek için...”, bk. *BOA, MD*, 151, h.106, s.41, Evahir-i Za 1157 (26 Aralık 1744-5 Ocak 1745).

¹⁰¹ İsmet Miroğlu, “ Hindistan Hakkında XVIII. Yüzyılda Yazılmış Küçük Bir Eser”, *Tarih Dergisi*, XXXIV, İstanbul 1984, s.542.

Mehmet Salim Efendi'nin maiyetinde Kethüdası Ali Ağa, Yusuf Ağa'nın oğlu Mehmet Emin Efendi bulunmaktaydı. Yusuf Ağa daha evvelden ticaret maksadı ile Hindistan'a gitmiş ve Hindistan konusunda tecrübesi olan biri idi. Bu nedenle Yusuf Ağa'ya yanında bulunmasını istemişti. O da maiyetine oğlu Mehmet Emin Efendi'yi almak şartı ile bu görevi kabul etmişti. Osmanlı elçilik heyeti Hindistan'a vardığında Salim Efendi hastalanıp vefat etmişti¹⁰². Ancak ölmeden bir müddet evvel görevini Yusuf Ağa'ya devretmişti¹⁰³. Yusuf Ağa, Salim Efendi'ye verilmiş "Name-i hümayun" ile diğer "tahriratları" yerlerine teslim ederek sefaret vazifesini başarı ile yerine getirmiş ve Hindistan'da altı sene kaldıktan sonra 1749'da İstanbul'a dönmüştü¹⁰⁴.

Dönüşte Hint hükümdarının Osmanlı padişahına iletmek üzere başta elbise ve çeşitli kumaşlar, mücevherat ve değerli eşyalardan oluşan hediyelerden her biri özel kutu ve sandıklara yerleştirilerek Yusuf Ağa'ya verilmişti. Yusuf Ağa (Rebiyülahir 1163) Mart 1750'de Mekke'den dönen hacılar ile beraber İstanbul'a gelerek yetkililere teslim etmişti¹⁰⁵.

Tablo 6: Hint Hükümdarının Osmanlı Padişahına Gönderdiği Hediyeler¹⁰⁶:

Hediyenin Cinsi	Sayısı (top=adet)	Hediyenin Cinsi	Sayısı (top=adet)
Bî-nâzir mücevher sorguç	1	Kemer-bend-i Güçerâti	9
Mücevher hançer	1	Kemer-bend-i Tibetî	7
Şâhin-geri nam destar	11	Kemer-bend-i Çalta	7
Çâline zeri destar	11	Kemer-bend şalı	7
Güçerâti alaca	9 top	Şile-geri	9
Kâlây-ı Kârçob	2 top	Şile-ger	15
Sade Puta-dârî tâka	9	Beyaz Ağa-bâni	11
Tâka elvan came	4	Beyaz bafta behburuç	14 top
Tâka Kerbalâyî	3	Basma şal	2
Tâka basma çit	7	Sade şal	9 top
Tâka Nebûdi	10	Yedi taka düybe zeri	

¹⁰² Elçi olarak görevlendirilen Mehmet Salim Efendi'nin vefatından sonra 1160 (1747) yılında İstanbul Bayezid Mahallesinde bulunan hanesinde bulunan eşyaları, Cebeci Ocağı çorbacılarından Mustafa Ağa tarafından tahrir edilerek kayıt altına alınmıştı. Bk. *BOA, D.BŞM.MHF*, 38/61, 22 C 1160 (1 Temmuz 1747).

¹⁰³ Miroğlu, "Hindistan Hakkında Yazılmış Küçük Bir Eser", s.541.

¹⁰⁴ Bilahare muhtelif memuriyetlerde bulunduktan sonra oğlu 1764 Reisülküttap ve 1768'de ise sadaret makamına kadar yükselmiştir. Faik Reşit Unat, *Osmanlı Seferleri ve Sefaretnameleri*, Tamamlayan Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1968, s.82-83.

¹⁰⁵ Şem'dânizâde, *Mür'it-Tevârih*, I, s.154.

¹⁰⁶ Şem'dânizâde, *Mür'it-Tevârih*, I, s.153-54.

Dokuz Tâka miltan	9	On dokuz tolça ıtr-ı melager	
On bir taka senkâgir-i sefid		Yirmi altı tolça ıtr-ı ceybe	
Dokuz taka Sencer Hâniy-i sefid		Yirmisekiz tolça ıtr-ı müsti	
On dört taka Evreng-i şâhi		Yirmi altı tolça ıtr-ı sendeli ¹⁰⁷	
Beş taka Resan şal		Kemha-zeri ve Bafta	18 top
Toplam	231		

Osmanlı elçisi Mehmet Salim Efendi'nin Hindistan'da vefat etmesi ile İstanbul'da Bayezid Mahallesi'ndeki evinde bulunan eşyaları Cebeci Ocağı Çorbacısı Mustafa Ağa'ya teslim edilmişti. Salim Efendi'nin hanesinde bulunan eşyalar Mustafa Ağa tarafından "tahrir" suretiyle kayıt altına alınmıştı. Tahrir olunan eşyalar arasında samur kürk, "şilte", tüfek, "samur rikab", "esp ve bargir", "çuka kesesi" bulunmaktaydı. Salim Efendi'nin hanesinde bulunan eşyalar Mustafa Ağa tarafından yeniden "tahrir" edilmişti. Salim Efendi'nin hanesinde bulunan tahta sanduka içinde dini, edebi, tarihi, Fars dili ve diğer ilimlere ait kitaplar ile mecmua ve risaleler bulunmuştu. Kitaplar Salim Efendi'nin ilmi, bilgisi ve tecrübesi noktasında deneyimli biri olduğunu göstermektedir¹⁰⁸.

Tablo 7 : Salim Efendi'nin Müsadere Edilen Eşyaları¹⁰⁹

Eşyalar		Kitaplar	
Eşyanın cinsi	Sayısı (adet)	Kitaplar	Sayı (cild)
Köhne samur kürk	3	Kamus	2
Kırmızı müstetal şilte	1	Makamat-ı hariri	1
Kara tüfek	12	Hadis-i erbain	1
Samur rikab	2	Şeytan hayatı	1
Esp (at)	2	Keşful vücut	1
Bargir	1	Divan-ı Ebu Hay	1
Sade çuka kese	1	Matlah-ı husus-ı kelam	1

¹⁰⁷ Her bir tolça üç buçuk dirhem ağırlığında idi. Şem'dânizâde, *Mür'it-Tevârih*, I, s.154. Hindistan'da kullanılan her bir dirhem ise 3,125 gram nisbetinde idi. bk.Walter Hinz, "İslâm'da Ölçü Sistemleri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1989/5, İstanbul 1990, s.9.

¹⁰⁸ BOA, D.BŞM.MHF, 38/61, 22 C 1160 (1 Temmuz 1747).

¹⁰⁹ BOA, D.BŞM.MHF, 38/61.

		Kitab-1 müstehab	1
		Münşaat-1 Arabşah	1
		Bazı risale	1
		Divan-ı kebir	1
		Divan-ı feyzi	1
		Tarihçe	1
		Farisi mecmua	1
		Bazı mecmua	23

Nadîr Şah'ın 20 Haziran 1747'de ölümünden sonra Osmanlı-Gürkanlı münasebetleri devam etmiştir. 1744 yılında Hint Şahı'nın elçisine karşılık Maliye Tezkirecisi Salim Efendi Hint elçiliği göreviyle vazifeli kılınarak Hindistan Şahına götürülmesi kendisine bir name-i hümayun verilmişti. Salim Efendi Hindistan'a varduktan sonra vefat etmişti. Salim Efendi'nin elçilik görevlileri arasında bulunup, onun görevine vakıf bulunduğundan maiyetinde bulunan Yusuf Ağa elçilik görevini üzerine almış ve name-i hümayun ile beraber Hint Şahına gönderilmiş ve hediyeleri Muhammet Şah'a teslim etmişti. Kendisine bir merasim düzenlenerek ağırlandı¹¹⁰. Elçilik işini üzerine alan Hacı Yusuf Ağa 6 R 1163 (15 Mart 1750)'de İstanbul'a dönmüştü. Yusuf Ağa'ya dönüşte Osmanlı padişahına iletmesi için Hint Şahı da mücevher ve altından oluşan 231 parça hediye göndermişti. Yusuf Ağa Hint sandıkları içerisine konulmuş hediyeyi kayıtlı defteri ile beraber padişahın huzurunda görevlilere teslim etmişti¹¹¹.

Yusuf Ağa, Gürkanlı hükümdarı ve diğer devlet adamlarından mektuplar getirmişti. Gürkanlı Hükümdarı Muhammet Şah, Osman padişahına 6 R 1163 (15 Mart 1750) tarihli iki adet Farsça mektup yazmıştı. Birinci mektup, Mehmet Salim Efendi'ye verilmek üzere kaleme alınmıştı. Ancak o vefat edince, Yusuf Ağa'ya verilmişti. Diğer mektup, Hint elçisi Seyyit Atallah'ın getirdiği I.Mahmut'un mektubuna karşılık gönderilmişti¹¹². İkinci bir mektup ise Osmanlı padişahı ve devlet adamlarına Hindistan vezirinden gelen 9 R 1163 (18 Mart 1750) tarihli mektuptur. Mektupta Osmanlı padişahı ve devlet adamlarına şükranlarına sunduktan sonra Hindistan'a gönderilen Osmanlı elçisi Mehmet Selim Efendi'nin hastalığı nedeni ile vefat edince yerine Hacı Muhammet Yusuf Ağa'nın geçtiği belirtilmişti. Mektupta Osmanlı ve Gürkanlı devletlerinin aynı din ve mezhebin mensupları buldukları, bunun için ortak düşman karşısında beraber hareket etmeleri gerektiği vurgulanmıştır¹¹³. Bu nedenle Osmanlı hükümetinin İran üzerine bir serdar-ı ekrem

¹¹⁰ İzzi, *Tarih-i İzzî*, vr.221b-222a.

¹¹¹ İzzi, *Tarih-i İzzî*, vr.224a-224b.

¹¹² Hind Hükümdarı Mehmet Şah'ın Osmanlı Padişahına gönderdiği mektupların tercümesi için bk. *BOA, Name-i Hümayun Defteri*, 8, s.310-312.

¹¹³ Mübarek Rikab-ı hümayuna Hindistan Nizam-ı mülükünden gönderilen mektubun tercümesi için bk. *BOA, Name-i Hümayun Defteri*, 8, s.309. Aynı mektubun Farsçası için bk. *BOA, Name-i Hümayun Defteri*, 8, 9 R 1163 (18 Mart 1750), s.307-308.

komutasında bir ordu göndermenin İran'a büyük bir darbe vuracağını, zaten İran'da Hanifi Mezhebi'ne doğru bir temayül olduğunu, Sünni İslam'ın bu topraklarda tekrar revaç bulacağı belirtilmiştir¹¹⁴.

Gürkanlı Devleti'nden sonra Osmanlı Devleti'nin buradaki Müslüman Türk devletleri ile münasebetleri devam etmiştir. Özellikle burada bulunan Gücerrat Hükümdarı Musa Han 1752 yılında Osmanlı Devleti ile bir ittifak kurmak için bir mektup yazmıştır. Mektubunu Darüssade Ağası aracılığıyla padişaha iletmesi için gönderdiği gibi Bağdat'ta bulunan bir adamı vasıtasıyla da İstanbul'a ulaştırmıştı¹¹⁵.

Sonuç

Hindistan seferi Nadir Şah'ın ününün tüm dünyaya yayılmasını sağladığı gibi, sefer sonrasında İran'ın toprakları Hindistan'a kadar uzanmış ve İran yönetiminde ekonomik bir rahatlığın oluşmasını sağlamıştı. Bu sefer sonrasında Osmanlı-İran ilişkileri de farklı bir boyut kazanmış, Şii İran tehlikesine karşı Sünnilik temelinde Osmanlı ve Gürkanlı devletleri ittifak kurmak için diplomatik münasebetlerini geliştirmişlerdi. Karşılıklı elçilerin bu amaçlarla gidip-gelmelerine rağmen Hindistan'ın Osmanlı coğrafyasından çok uzak olması, İran'a karşı fiili bir ittifakın oluşmasını engellediği gibi, İran karşısında zor duruma düşen Gürkanlı Devleti'ne gerekli yardımın yapılmasını da engellemişti. Buna rağmen Gürkanlı devlet adamları İran ile Osmanlı Devleti arasında diplomatik müzakereler ve herhangi bir barış anlaşmasının yapılmasını engellemek istemişti. Ancak bu seferden sonra Osmanlı Devleti dengeli davranarak İran ile diplomatik münasebetlerini devam ettirdiği gibi, İran'a göz dağı vermek için de Salim Efendi başkanlığında bir elçilik heyetini Hindistan'a göndermişti. Ancak Hindistan, Osmanlı Devleti'ne çok uzak ve farklı bir coğrafyada bulunduğundan heyetin Hindistan'a olan seyahati oldukça uzun sürmüş ve İran'a karşı Gürkanlı Devleti ile bir ittifak kurmanın zorluğu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Gürkanlı Devleti ile Osmanlı Devleti diplomatik ilişkileri iyi temenniler ve dostluk çerçevesinde kalmıştır.

¹¹⁴ Hindistan Nizamülmülükünden varid olan mektubun tercümesidir “ Cenab-ı hurşid-i kabablarına hamiyet-i dini İslam lazım olub, bilfiil memleket-i İran hali olmağla, eğer asakir-i vefire bir serdar-ı ser gerdeliği ile umde-i kar-ı ittihaz olunub ol memleketin teshirine memur oluna. Fazl-ı kavi mütalik ile umde-i kavidir ki, ol vilayet ve eleviye-i devlet-i aliyenin tasrikine gele ve bir müddetten beri ol vilayette revaç bulan mezahib-i Şia zail olub, millet-i Hanif ve meahib-i hanifiyenin ilamı irtifa bulub ve irtifay-ı dine ve ecr-u kavab akibi bunun zımnında memleket vesaye-i zir saye-i asudelik bulub ve halk mehad ve emana olalar. Ve ehl-i sünnet ve cemaatin tarika-i müstakimleri revacan cihan efruzu ola ve hususat ve rusuh niyet ve vusuk-ı akidat bazı mukaddeamat acilat destgah-ı Hacı Muhammet Yusuf Efendi'ye izhar olunmağla müşar-ı ileyh cenab ve valaya arz ideler ki, salatanat-u chaniye-i ezmatluy-ı ikbal ve dirahşan-ı nur-ı feşan”, Bk. BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, 8, s.313.

¹¹⁵ BOA, *Hatt-ı Hümayun*, 5/172, 1165 (1752).

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları

Başmuhasebe Defterleri (D.BŞM):

2423, 2779

Kamil Kepeci (KK):

2513, 2519

Maliyeden Müdenver Defterler (MAD):

7835

Name-i Hümayun Defterleri (NH D):

8

Mühimme Defterleri (MD):

147, 148, 150,151

Belgeler:

Cevdet Hariciye (C H),

9251, 9267,

Hatt-ı Hümayun (H H):

4/134, 5/172, 5/177, 6/184,

Bab-ı Defteri Maşmuhasebe Muhallefat Kalemî (D.BŞM.MHF):

38/61

Dosya Tasnifi Belgeler:

Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemî (D.BŞM):

3307/41, 3592/50, 3592/106, 3594/59, 3594/75, 3594/151, 3595/3, 3598/6,
3598/14, 3599/75, 3608/84, 3608/85

Bab-ı Defteri Mevkufat Kalemî (D.MKF):

1294/61

Tarihi Kaynaklar:

El-Hacibi, *Nadir Şah Tarihi Tercümesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü,
nr. 2179, 1249.

İzzi Efendi Süleyman b. Halil , *İzzi Tarihi*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih
bölümü nr.414.

Mehmet Süreyyâ, *Sicill-i Osmani (Tezkîre-i Meşâbir-i Osmâniyye)*, Yay. Haz. Mustafa
Keskin-Ayhan Öztürk-Ramazan Tosun, II, İstanbul 1996.

Mübârek Galib, *Hindistan'da Türk Hükümdarlar*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmet
Efendi Bölümü, nr.0000 122-002.

Müstakimzade Süleyman Efendi, *Tuhfe-i Hattatin*, İstanbul 1928.

Olgun-Mehmet Tahir el-Mevlevî, *Hind'in Moğol Hükümdarları ve Nadirşah*,

Süleymaniye Kütüphanesi, Hüdaî Efendi bölümü, nr.1101-003, Trabzon, 1329.

Par J. De Hammer, *Histoire de L'Empire Ottoman (1739-1757)*, XV, Paris 1839.

Selânikli Tevfik, *Musavver Hindistan Tarihi*, Millet Kütüphanesi AETH 881, İstanbul
1318.

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi, *Mür'it-Tevârih*, I, Haz. M.Münir
Aktepe, İstanbul 1976.

Vak'anüvis Subhî Mehmet Efendi, *Subhî Tarihi (Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte
İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, Haz. Mesut Aydın, İstanbul 2007.

Vak'anüvis Süleyman b. Halil Fehmi, *Tarih-i İzzi*, Süleymaniye Kütüphanesi Darü'l-
Mesnevi Bölümü, nr.0000354, İstanbul 1199.

Araştırma ve İnceleme Kaynakları:

- Bayur, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi (Nadir Şah Afşar'ın Akınından Bağımsızlık ve Cumhuriyet'e kadar)*, III, Ankara 1950.
- _____, “Osmanlı Devleti'nin Nadir Şah Afşarla Barış Yapmasını Önlemek Amacını Güden Bir Gurkanlı Denemesi”, *Belleten*, XIII/49, Ankara 1949, s.91.
- Briggs, Henry George, *The Nizam*, I, Delhi 1985.
- Cöhce, Salim “Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri”, *Türkler*, VIII, Ankara 2002, s.689-730.
- Dames, M. Long Worth, *İA*, V/1, Eskişehir 1997, s.521.
- Day, U.N. , “Malwa”, *Comprehensive History of India*, New Delhi 1982.
- Dodwell, H.H., “Hind-Türk İmparatorluğu”, *İA*, V, İstanbul, 1950, s.502.
- Dowson, Hohn, “History of India”, *Islamic Geography*, Volume 276, Frankfurt 1997.
- Faroqı, Suraya, *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*, İstanbul 1995.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilâtı Hakkında Bazı Mülâhazalar”, *Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies)*, II, İstanbul 1981, s.123-132.
- Hinz, Walter , “İslâm'da Ölçü Sistemleri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Çev. Sevim Acar, 1989/5, İstanbul 1990, s.1-82.
- Jorga, Nikolea, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1640-1774)*, IV, Çev.Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.
- Merçil, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2000.
- Minorsky, V.,V “Nadir”, *İA*, İkmal eden Münir Aktepe, Eskişehir 2001.
- Miroğlu, İsmet, “Hindistan Hakkında XVIII. Yüzyılda Yazılmış Küçük Bir Eser”, *Tarih Dergisi*, XXXIV, İstanbul 1984, s.537-54.
- Köprülü, M.Fuat, “Babur”, *İA*, Eskişehir 2001, s.180-87.
- Özcan, Azmi, “Osmanlı Bâbürlü Devleti Arasındaki İlişkiler”, *Türkler*, VIII, s.761-65.
- Roemer, Hans Robert, *Persien Auf Dem Weg In Die Neuzeit (Iranische Geschichte Von 1350-1750)*, Beirut 1989, s.384-85.
- Sykes, Percy, *A History of Persia*, London 1930, s.258.
- Tok, Özen , “XVII.Yüzyılda Haremeyn'in İdaresi ve İaşesinde Mısır Beylerbeyliği'nin Rolü”, *Türler*, IX, Ankara 2002, s.936-42.
- Unat, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Tamamlayan Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1968.
- Uzunçarşılı, İ.Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Babriye Teşkilatı*, Ankara 1988.
- _____, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara 1988.
- _____, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, Ankara 1995.
- Wilber, Donald N., *Four Hundred Forty-six Kings of Iran*, Tehran 1972.